

Bijlage 8 – Paul De Grauwe, *De Limieten van de markt.*

De slinger tussen overheid en kapitalisme.

De Grauwe plaatst de communistische planeconomie tegenover het marktdenken. Sinds het begin van de jaren tachtig dringt het marktdenken door in de hele samenleving. Hoogleraren worden aan dezelfde beoordelingscriteria onderworpen als werknemers in de privésector. De creatieve sector moest zichzelf van de middelen voor het bestaan voorzien. Ook binnen bedrijven werden de marktprincipes toegepast (bonussen).

Het succes van het kapitalisme is het heterarchische (gedecentraliseerde) karakter: beslissingen worden door producenten genomen aan de hand van wat er op hun markt gebeurt, consumenten nemen beslissingen aan de hand van hun behoeften. Beide nemen ook beslissingen aan de hand van hun inschatting van toekomstige ontwikkelingen. “De limieten van de markt hebben te maken met het feit dat de band tussen individuele en collectieve rationaliteit verbroken kan worden. Die band wordt verbroken wanneer het zoeken naar eigen belang door miljoenen individuen niet leidt tot een toestand die door iedereen als de best mogelijke wordt ervaren.” (p28) De Grauwe analyseert deze situatie aan de hand van vier categorieën:

1. *Externe limieten.* Individuele beslissingen hebben vaak invloed op anderen, zonder dat met die invloed rekening gehouden wordt. In een marktsysteem wordt geen rekening gehouden met externaliteiten omdat de actoren niet beloond worden om dit te doen. (Een externaliteit is iets waaraan economen geen prijskaartje hangen.) Er is een tegenstrijdigheid tussen individuele en collectieve rationaliteit.
2. *Interne limieten:* de individuele rekensom die tot doel heeft het individuele eigenbelang zo goed mogelijk te bepalen. Daarbij spelen de Systemen 1 en 2 een rol (volgens Daniel Kahneman). Systeem 1 betreft niet-rationeel gedrag (de intuïtie, het gevoelsmatige, tweede evolutieniveau), Systeem 2

betreft het rationele gedrag (de rekensom, kosten-baten-analyse, derde evolutieniveau).

3. *Stabiliteit*. De economie kan geteisterd worden door een shock die onvoorziene oorzaken kan hebben (pandemie, oorlog). De productie (aanbod) kan stilvallen en de vraag kan instorten door de vrees van consumenten voor slechtere tijden. Dit kan een negatieve spiraal veroorzaken en een instabiele economie. Bij grote schokken lijken de economen hulpeloos.
4. *Concurrentie en concentratie*. Het marktsysteem combineert individuele vrijheid met concurrentie. De zwakke schakel is de concurrentie. Ondernemingen kunnen zo groot en machtig worden dat ze alleen daardoor een welhaast monopolistische positie innemen. Beschermende politieke maatregelen kunnen de concurrentie ondermijnen.

De limieten van het marktsysteem kunnen alleen door de overheid gecorrigeerd worden. Alleen een overheid is machtig genoemd om bij te sturen als de zelfsturing faalt, maar loopt daarbij tegen haar eigen limieten aan omdat de maatregelen slechts een beperkte en niet volledig te voorziene invloed hebben. Een overheid kan de volgende maatregelen treffen:

1. Externaliteiten beprijzen.
2. Technologie bevorderen.
3. Statutaire effecten regelen.
4. Concurrentie aan banden leggen.

‘De markt’ gaat ervan uit dat mensen rationele wezens zijn. Rechtvaardigheid speelt geen rol. De overheid heeft de mogelijkheid om ook vanuit emotionele en rechtvaardigheidsopvattingen maatregelen te treffen die markten aan banden leggen en te reageren op ongewenste fluctuaties.

De Grauwe bespreekt vijf domeinen waar de overheid een rol te spelen heeft:

1. Het aanpakken van externaliteiten, collectieve belangen behartigen.
2. Het verschaffen van publieke goederen.
3. De herverdeling.
4. De stabilisering.
5. Het competitiebeleid.

Als de overheid te veel herverdeeld (nivelleert) ontstaat economisch verlies door inefficiëntie. We zagen dit bij de communistische planeconomie.

De overheid speelt in op Systeem 1, maar wordt beperkt door rationele overwegingen.

Het bieden van sociale zekerheid heeft een limiet die bepaald wordt door de kosten. Te grote zekerheid verlaagt bij sommigen de motivatie om deel te nemen aan het arbeidsproces en kan botsen met het rechtvaardigheidsgevoel van anderen. Zo spelen op elk domein grenzen die de macht van de overheid beperken.

Aan de basis van de economie plaatst De Grauwe de industrie, daarboven de handel en aan de top de overheid.

Factoren die meespelen bij de spectaculaire groei van de ongelijkheid (in inkomen en vermogen) in de wereld, zijn:

1. De groei van de vermogens is significant hoger dan de groei van het bbp.
2. De globalisering brengt veel winnaars voort, maar ook veel verliezers.
3. In plaats van een herverdeling van rijk naar arm vindt een herverdeling plaats ten gunste van de vermogenden.

In dit verband bekritiseert De Grauwe Piketty's voorstel om de vermogens meer te belasten. (1.) Vooral de prijs van het vastgoed is sterk gestegen. Prijsstijgingen van vastgoed genereren echter geen inkomen voor degenen die de huizen bezitten en zijn dan ook geen oorzaak van de gestegen inkomensongelijkheid. (2.) Piketty voorspelt dat het toekomstige verschil tussen r [rendement van kapitaal] en g

[de groei van het bbp] groter zal worden. Of dit ook wel of niet gebeurt, is onzeker. “Er is zoiets als de afnemende opbrengst van kapitaal. Als de hoeveelheid kapitaal blijft stijgen, moet dat vroeg of laat ook het rendement van kapitaal drukken.” (p 240) Piketty’s reply is dat het gaat om de mate waarin het rendement op kapitaal afneemt. Die zal volgens hem niet genoeg afnemen: r blijft groter dan g .

De Grauw doet geen voorspelling. Aan de ene kant is er de externe limiet van het milieu en aan de andere kant de ongelijkheid van inkomen en vermogen. Het milieu lijkt harde grenzen te hebben en als de ongelijkheid verder toeneemt, wordt de situatie onhoudbaar. Maar er is ook een minder ingrijpend scenario mogelijk. De politiek kan ingrijpen om de ongelijkheidsverschillen te verminderen door de belasting op de hoge inkomens en vermogens te verhogen. De druk van de mensen op de politiek kan toenemen “om de milieuvervuiling te bestrijden met bijvoorbeeld belastingen op, en regulering van, de uitstoot van schadelijke stoffen (CO₂ in eerste instantie), belasting van fossiele brandstoffen, en subsidiëring van alternatieve energiebronnen.” (p271/272)